

UYUŞTURUCU BAĞIMLILARININ DEMOGRAFİK ÖZELLİKLERİ VE MADDE KULLANIM ALIŞKANLIKLARI*

Muhammet ÇEVİK** Zahir KIZMAZ***

Öz

Madde kullanma ve bağımlılık sorununun bireysel alanı aşan etkileri, sorunu sosyal problem düzeyine çıkarmaktadır. Bu nedenle sorunun anlaşılması ve çözümüne katkı sunulması da önem arz etmektedir. Bu makalede uyuşturucu madde bağımlılarının demografik özellikleri ve madde kullanım alışkanlıkları ele alınmıştır. Çalışmanın örneklemini inanç temelli programlar aracılığıyla bağımlılıklarından kurtulma mücadelesi veren gönüllü kişilerden oluşmaktadır. Makale, nitel ve nicel araştırma yöntemlerinin birlikte kullanıldığı uygulamalı bir çalışmanın bulgularını değerlendirmektedir. Sonuçlar madde kullanımının ekseriyetle adolesan dönemde başladığını, yirmili yaşlarda, bağımlılıkla mücadele kaygılarının ve çabalarının en yüksek düzeye ulaştığını, madde kullanmaya başlama, kullanmayı sürdürmede ve bırakmada sosyal çevrenin önemli bir etken olduğunu göstermektedir. Şiddet/istismara maruz kalmanın madde kullanma riskini artırdığı ve madde kullanma alışkanlığına birçok riskli davranışın eşlik ettiği de sonuçlara yansımıştır. Katılımcılar arasında bir maddeden diğerine geçmek şeklindeki değişen/çoklu madde kullanımının yaygınlığı, madde kullanım davranışında korkunun önemli bir faktör olduğu, bağımlılar arasındaki dayanışmanın madde temini ve kullanımın sürdürülmesinde önemli bir etken olduğu ortaya çıkmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Uyuşturucu Bağımlılığı, Demografik Özellikler, Madde Kullanım Alışkanlıkları.*

* Bu makale Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Ana Bilim Dalında hazırlanan "Madde Bağımlılığı İle Mücadelede İnanç Temelli Yaklaşım" adlı doktora tezinden üretilmiştir.

** Arş. Gör. Dr., Adıyaman Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, muhammetcevik@adiyaman.edu.tr

*** Prof. Dr., Fırat Üniversitesi İnsani ve Sosyal Bilimler Fakültesi Sosyoloji Bölümü, zkizmaz@firat.edu.tr

DEMOGRAPHIC CHARACTERISTICS AND SUBSTANCE USE HABITS OF DRUG ADDICTIONS

Abstract

It is important to understand and contribute to the solution of the problem of substance use and addiction due to its wide individual and social consequences. In this article, demographic characteristics and substance use habits of drug addicts are discussed. The sample of the study consists of volunteers who struggle to get rid of their addiction through faith-based programs. The article evaluates the findings of an applied study using qualitative and quantitative methods. The results show that substance use usually begins in the adolescence period, in the twenties, the concerns and efforts to combat addiction are the most intense, and the social environment is an important factor in starting, continuing and quitting substance use. It is also reflected in the results that exposure to violence / abuse increases the risk of substance use and that substance use habits are accompanied by many risky behaviors, varying / multiple substance use is common among the participants and fear is an important factor in substance use.

Keywords: Drug Addiction, Demographic Characteristics, Substance Use Habits.

1. GİRİŐ

Madde kullanma ve bağımlılık sorunu tüm dünyada giderek büyüyen bir sorundur. Bireyi ve yakın çevresini aşan etkileri, yaygınlığı, kriminal ve ekonomik boyutları, sorunu küresel bir sosyal problem düzeyine çıkarmaktadır. Çeşitlenen ve nicelik olarak artan yasadışı maddelerin yanı sıra yasal statüdeki maddelerin kullanımı, madde kullanmayı ve bağımlılığı ciddi ve tehdit edici bir sorun haline getirmektedir. Bu nedenle madde kullanma ve bağımlılık sorununu anlamak ve çözüm arayıőlarına katkıda bulunmak önem arz etmektedir.

“Maddenin kötüye kullanılması/madde istismarı” tanımlaması uyuşturucu maddelerin kullanımının yanı sıra uyuşturucu olmayıp günlük yaşamda kullanılan ama sinir sistemi üzerindeki etkileri nedeniyle uyuşturucu olarak kullanılabilen maddelerin bu niyetle kullanımına göndermede bulunmaktadır. akmak gazı, baly, tiner gibi hayatın içinde başka amaçlarla kullanılan maddeler “kötüye kullanım-istismar” sonucu uyuşturucu niteliği kazanmaktadır. Bu tür maddelerin varlığı madde kullanım yaygınlığını ve bağımlılıkla mücadeleyi etkileyen önemli bir faktördür. Yasal ya da yasa dışı uyuşturucu ayırımı da bu çerçevede önem arz etmektedir. Yukarıdaki maddelerin yanı sıra sigara ve alkol gibi sağlığa zararlı, sinir sistemi üzerinde etkili olduğu halde yasal olarak üretilip satılan maddeler ya da yasal yollarla temin edilebilen uyuşturucu etkili psikiyatri ilaçları, maddenin temin edilebilirliğini, yaygınlığını etkilemektedir. Ancak asıl sorun yasadışı olarak tanımlanıp yasaklanan çok çeşitli uyuşturucuların piyasada yaygın olarak satılması ve çok düşük maliyetlerle temin edilebilir olmasıdır. Bonzai gibi sentetik kannaboidlerin ortaya çıkmasıyla madde kullanma davranışının olumsuz sonuçları ve bağımlılık sorunu adeta çığırından çıkmıştır.

Bağımlılık terimi genel olarak farmakolojik bileşenleri içeren kendine zarar verme davranışı olarak tanımlanır. Davranış yapısının zayıf özdenetim içermesi, olumsuz geri bildirimlere rağmen devam etmesi ve kontrol dışı görünmesi ile tezahür eden bağımlılık, kişinin hayatında baskın hale gelerek kişinin yaşayışının ve başa çıkma şeklinin ayrılmaz bir parçasına dönüşür (Di Clemente, 2016: 4). Dünya Sağlık Örgütü bağımlılığı bir hastalık, bir sağlık sorunu olarak ele almaktadır. Bağımlılık sendromu, bir maddenin veya madde grubunun kullanımının, bir zamanlar daha büyük bir öneme sahip olan diğer davranışlardan çok daha yüksek bir önceliğe sahip olduğu fizyolojik, davranışsal ve bilişsel fenomenler kümesi olarak kabul edilir. Bağımlılık sendromunun merkezi tanımlayıcı özelliği, psikoaktif maddeleri (tıbbi olarak reçetelenmiş veya reçete edilmemiş), alkolü veya tütünü almak için

duyulan (genellikle güçlü, bazen karşı konulmaz) arzudur (World Drug Report, 2018).

Amerikan Psikiyatri Birliği tarafından zihinsel hastalıkların tanı ölçütlerini belirlemek üzere yayınlanan DSM-IV’de madde bağımlılığının temel özelliği, “madde kullanımına bağlı belirgin sorunlara rağmen bireyin madde kullanımını sürdüreceğine işaret eden bilişsel, davranışsal ve fizyolojik belirtiler göstermesidir” (Amerikan Psikiyatri Birliği, 2001). Bu çalışmada, özü itibariyle yasal veya yasa dışı maddelerin farklı bilinç durumları oluşturacak şekilde kötüye kullanılmasına ve söz konusu kullanımın günlük yaşamı, sağlığı ve sosyal ilişkileri etkileyecek şekilde alışkanlık ve daha ileri düzeyde bağımlılık yaratmasına göndermede bulunan bir durum ele alınmaktadır.

Madde kullanma davranışının ortaya çıkmasında ve bağımlılık sendromu gelişmesinde psikoaktif maddelerin yaygınlığının yanında başka birçok faktör etkilidir. Ailede madde kullanımından, çocukluk dönemi ihmal ve istismara, akran etkisinden kriminojenik çevreye kadar faktör madde kullanma davranışı üzerinde etkilidir. Bu faktörleri ve etkileme düzeylerini belirlemek alan araştırmalarının önemli konularındandır. Bu etkenlerin yanında madde kullanma davranışına ve bağımlılığın doğasına ilişkin araştırılmayı ve anlaşılmayı gerektiren daha birçok konu vardır. Bu makalede, maddenin kötüye kullanılması ve madde bağımlılığı sorunu, bağımlıların bazı demografik özellikleri ve madde kullanım alışkanlıklarını da konu edinen ve asıl konusu bağımlılıkla mücadelede inanç odaklı yaklaşımlar olan bir araştırmanın bulguları üzerinden ele alınmıştır. Örnekleme ilişkin bulguların bir kısmı alana katkı sunmak amacıyla müstakil olarak bu makalede kullanılmıştır.

2. ARAŞTIRMA YÖNTEMİ

Çalışma, bağımlılıklarından kurtulmak için inanç temelli bağımlılıkla mücadele yaklaşımını tercih eden ve bu amaçla Ankara ve İstanbul'da yatılı rehabilitasyon programları uygulayan derneklere kalan madde bağımlıları ile gerçekleştirilmiştir. Araştırma yöntemi olarak nitel ve nicel araştırma tekniklerini bir arada kullanan karma bir yöntem tercih edilmiştir. Çalışmada anket, katılımlı gözlem, derinlemesine görüşme ve içerik analizi teknikleri kullanılmıştır. Çalışmalara katılım gönüllülük esasına göre gerçekleşmiştir.

Çalışmalar için belirlenen derneklere farklı zamanlarda gidilerek katılımlı gözlem yapılmıştır. Derneklere geçirilen süre içerisinde, programlara devam edenler ile irtibat kurulmuş, günlük faaliyetlerde birlikte zaman geçirilmiş, güven ilişkisi kurulmasının ardından kabul edenler ile yüz yüze görüşme gerçekleştirilmiştir. Görüşmelerde yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Görüşmelerin nitel analizinde betimsel analiz yöntemi benimsenmiştir.

Alan çalışmasında ayrıca nicel araştırma yöntemleri de kullanılmıştır. Tedavi olmak üzere derneklere katılanların oluşturduğu çok geniş olmayan bu evrende kartopu örnekleme yöntemiyle ulaşılabilen 23 kişi ile derinlemesine görüşme, 118 kişi ile de anket çalışması yapılmıştır. Elde edilen veriler SPSS programına işlenerek analiz edilmiş ve frekans tabloları elde edilmiştir. Araştırma bulguları nitel ve nicel veriler harmanlanarak yorumlanmaya çalışılmıştır. Bu makalede örnekleme ilişkin bulguların bir kısmı konu bütünlüğü arz edecek şekilde derlenmiştir. Anket uygulanan örneklemin azlığı ve katılımcıların tamamının erkek olması çalışmanın sınırlılıklarındandır. Ancak konunun mahiyeti göz önünde bulundurulduğunda, bu durum anlaşılabilir.

3. BULGULAR VE TARTIşMA

Bu makalede araştırmanın sosyal ve demografik bulguları, madde kullanmaya başlamada ve kullanımı sürdürmede risk faktörleri, madde kullanım alışkanlıkları ve bağımlılığa ilişkin bazı bulgular özet olarak ele alınmış ve teorik tartışmalar çerçevesinde değerlendirilmiştir. Çoğunlukla sıklık analizleri üzerinden değerlendirme ve yorumlamalar yapılmıştır. Ancak konuyu anlaşılır kılmak için zaman zaman mülakatlardan elde edilen ifadelerden de yararlanılmıştır.

Yukarıda belirtildiği gibi çalışma yapılan dernekler sadece erkek madde kullanıcılarını kabul ettiğinden hem mülakat yapılan, hem de anket uygulanan katılımcıların tamamı erkektir. Bu durum çalışmanın sınırlılıklarından birini oluşturmakta ise de Türkiye’de istatistiklere yansıyan uyuşturucu ve uyarıcı madde kullanıcılarının çoğunluğunun (%90’ların üzerinde) erkek olduğu (Türkcan, 1998: 64; Türkiye Uyuşturucu Raporu, 2019: 92) gerçeği göz önüne alındığında, normal bir durum olarak karşılanmalıdır.

Çalışmaya katılan kişilerin doğdukları yerleşim birimine bakıldığında büyükşehirlerde doğanların çoğunlukta olduğu görülmüştür. Katılımcıların %61.9’u büyükşehir, %20.3’ü il, %16.1’i ile ve %1.7’si kasaba/köy doğumludur. Verilere ilişkin genel değerlendirme kırsal alandan büyükşehirlere doğru gidildikçe madde kullanım riskinin arttığını ortaya koymaktadır. Hem nüfus yoğunluğu, hem sosyal etkileşim, hem maddeye erişebilirlik açısından bu zaten beklenen bir durumdur. Örneklem grubunun ikamet ettikleri yere ilişkin veriler %89.8’inin Büyükşehirlerde, geriye kalan %10.2’sinin ise il merkezlerinde yaşadığını, ile, kasaba ve köylerde doğmuş olanların artık buralarda yaşamadığını göstermektedir. İkametgâh durumu Türkiye’nin kırdan kente, küçük şehirlerden büyük şehirlere göç gerçeği ile uyumludur. Ayrıca incelenen derneklerin İstanbul ve Ankara gibi Türkiye’nin en büyük iki şehrinde olması sebebiyle programlara katılımlar çok büyük oranda bu şehirlerden olmaktadır.

Yapılan birçok araştırma madde kullanımı konusunda yaş değişkeninin önemli olduğunu göstermektedir. TUBİM tarafından yapılan kesitsel araştırmada hayatında en az bir kere madde kullananların yaş gruplarına göre dağılımı incelendiğinde en yoğun yaş grubunun 15-34 yaş grubu (%65) olduğu görülmektedir. Maddeyi ilk kullanım yaşı ortalaması 19'dur (Türkiye Uyuşturucu Raporu, 2019: 92). Bu çalışmanın uygulandığı bağımlılıkla mücadele programlarına dâhil olmuş katılımcıların yaşları da 15-34 yaş arasında yoğunlaşmıştır.

Tablo 1: Katılımcıların Yaş Kategorilerine İlişkin Dağılım

	Sayı	%	
Yaş kategorileri	0-18	2	1.7
	19-25	64	54.7
	26-30	38	32.5
	31-35	6	5.1
	36-45	6	5.1
	46 ve üstü	2	1.7
	Toplam	117	100.0
	Yanıtız	1	

Bağımlılıkla mücadele eden katılımcıların yaş kategorileri incelendiğinde en yoğun kategorinin %54.7 ile 19-25 yaş kategorisi olduğu, sonrasında ise %32.5 ile 26-30 yaş kategorilerinin geldiği görülmüştür. 31-35 (%5.1) ve 36-45 (%5.1) yaş kategorilerinde katılım düşük ve dağılım birbirine yakındır. En düşük yoğunluk ise %1.7 ile 46 yaş ve üstü %0.9 ile 0-18 yaş kategorilerindedir.

Katılımcıların en küçüğü 17 yaşında, en büyüğü 58 yaşındadır ve yaş ortalaması 26.2'dir. En çok katılımcının bulunduğu yaş 20 kişi ile 24 yaştır (%17.1). Diğer yakın yaşlara göre programlara katılım 21-23 yaşlarında düşüktür. Bu yaşlarda gözlemlenen düşük oranlar erkeklerin bu yaşta askerde olması ihtimali ile açıklanabilir. Genel olarak veriler, yirmili yaşların, bağımlılıkla mücadele kaygılarının ve çabalarının en yoğun olduğu dönemler olduğunu göstermektedir.

Bireylerin olgunlaşması ve gelecek kaygısının daha yoğun hissedilmesiyle, çoğunlukla adolesan dönemde başlayan madde kullanımından ve bağımlılıktan kurtulma çabalarının bu yaşlarda yoğunlaşması anlaşılır bir durumdur.

Madde kullanımı ve bağımlılık sorunu genel itibarıyla genç yaşlarda görülen ve yaşam pratiklerini önemli ölçüde etkileyen bir problemdir. Sebep olduğu fiziksel ve ruhsal sorunlarla bireyin sosyal hayatını da önemli ölçüde etkilemektedir. Bu etkilerden biri de aile ilişkilerini sürdürme ve evlilik sorumluluğu alma davranışlarında görülmektedir.

Tablo 2: Katılımcıların Medeni Durum ve Aile Bilgileri

	Sayı	%	
Medeni durumu	Hiç evlenmemiş, bekâr	89	75.4
	Dul, bekâr	4	3.4
	Boşanmış, bekâr	4	3.4
	Evli	16	13.6
	Ayrı yaşıyor, evli	2	1.7
	Birlikte yaşadığı kişi var	2	1.7
	Birden fazla kişiyle yaşıyor	1	0.8
	Toplam	118	100.0
Aile türü	Geniş aile	37	31.9
	Çekirdek aile	68	58.6
	Dağılmış aile	11	9.5
	Toplam	116	100.0
	Yanıtsız	2	

Derneklerde uygulanan inanç temelli rehabilitasyon çalışmalarına devam eden gençlerin medeni durumlarını gösteren Tablo 2 incelendiğinde %75.4'ünün bekâr (hiç evlenmemiş) olduğu görülmektedir. Buna dul ve boşanmış bekârlar da eklendiğinde bekârların oranı %82.2 olmaktadır. Evli olanların oranı ise %13.6 ile son derece düşüktür. Katılımcıların evlilik düzeyinin beklenenden düşük olduğu yani madde kullanma ve bağımlılık sorununun evlilik yaşını geciktirdiği değerlendirilebilir.

Katılımcıların büyüdüğü aile ortamına bakıldığında çekirdek ailede büyüyenler %58.6 ile ilk sırada yer almaktadır. Katılımcıların %31.9'u geniş aile ortamında büyüdüğünü ifade ederken, %9.5'i ise dağılmış ailede büyüdüğünü belirtmiştir. Büyüdükleri aile ortamına ilişkin veriler çoğunluğun çekirdek ailede büyüdüğünü ortaya koymakta ise de çekirdek aile yapısının yaygın olduğu büyükşehirlerden katılımcıların yoğun olduğu bu çalışmada, çekirdek aile ortamı ile madde kullanımı arasında bir ilişki olup olmadığını tespit etmek yanıltıcı olacaktır.

Adolesan dönem madde kullanımı açısından riskli bir dönemdir. Bu dönem aynı zamanda Türkiye'de "ortaöğretim" olarak tanımlanan ortaokul ve lise eğitiminin sürdürüldüğü dönemdir. Adolesan dönemdeki gençler üzerine İstanbul'un 15 ilçesinden rasgele seçilen 43 okuldan 3843 10. sınıf öğrencisi ile yapılan bir çalışmada, yaşam boyu en az bir kez tütün kullananların oranı ve alkol kullananların oranı sırasıyla %34.3 ve %49.7, herhangi bir madde kullananların oranı ise %14.3 olarak belirlenmiştir. Madde kullanma riskini arttıran arkadaş özellikleri içinde, öğrencinin madde kullanan arkadaşı bulunması ön plana çıkmaktadır (Erdem vd., 2006: 113).

Tablo 3: Katılımcıların Eğitim Durumlarına İlişkin Dağılım

	Sayı	%	
Eğitim durumu	İlkokul terk	3	2.5
	İlkokulu bitirmiş	3	2.5
	Ortaokul terk	10	8.5
	Ortaokul bitirmiş	21	17.8
	Ortaöğretim (lise) terk	46	39.0
	Ortaöğretim (lise) bitirmiş	20	16.9
	Üniversite terk	11	9.3
	Üniversite bitirmiş	4	3.4
	Toplam	118	100.0

Madde kullanımı eğitime devam etmeyi de etkilemektedir. Araştırma bulguları, özellikle lise düzeyinde okuldan ayrılma ile madde kullanımı arasında büyük

ölçüde tutarlı bir pozitif ilişkiye işaret etmektedir (Townsend vd., 2007). Ancak ilişkinin yönü net değildir. Bazı araştırma sonuçları, okul yaşamına davranışsal ve duygusal katılımı azalmış ergenlerin suçluluğunun zaman içinde arttığını ve bu kişilerin madde kullanım eğiliminde olduklarını göstermiştir. Muhtemelen davranışsal ve duygusal katılım ile gençlik dönemi problemleri davranışları arasında çift yönlü ilişkiler vardır (Wang ve Fredricks, 2014). Okuldan ayrılma davranışı başka birçok etkenle ilişkilidir ve yapılan araştırmalarda okuldan ayrılmaya sebep olan diğer etkenler sağlıklı bir şekilde değerlendirilmelidir.

Bu araştırmadan elde edilen veriler de okuldan ayrılma davranışının yüksekliğini göstermektedir. Sonuçlara göre ortaöğretimden (lise) okulu terk edenlerin oranı %39 ile en yüksektir. İkinci olarak ortaokulu bitirmiş ve liseye gitmemiş olanlar %17.8 ve lise mezunları %16.9 ile en yoğun kategoriler olmuştur. Düşük oranda üniversite terk ve üniversite bitirmiş kişiler de (% 12.7) bulunmaktadır. Lise bitirmek veya yükseköğretime devam etmek eğitim hedefi olarak ortaya konduğunda, madde kullanma ve bağımlılık sorunu olanların %70,4'ünün eğitimlerinin yarıda kaldığı değerlendirilebilir. Nitekim madde kullanımına bağlı olarak eğitim hayatında sorunlar yaşayıp yaşamadıklarına ilişkin soruya verdikleri yanıtlarda katılımcıların çoğu (%61.6'sı) "neredeyse her zaman" sorun yaşadıklarını belirtmiştir. Okul terk oranlarının yüksekliğinin riskli sosyal çevre, madde kullanımı gibi kriminal özelliklerle ilişkili olduğu düşünülmektedir.

Tablo 4: Katılımcıların Mesleklerine ve Çalışma Durumlarına İlişkin Dağılım

	Sayı	%	
Bir mesleğinin olma durumu	Hayır, yok	17	14.4
	Kısmen	17	14.4
	Evet, var	83	71.2
	Toplam	117	100.0
	Yanıtsız	1	
Herhangi bir işte çalışma durumu	Evet	80	67.8
	Hayır	38	32.2

	Sayı	%	
Bir mesleğinin olma durumu	Hayır, yok	17	14.4
	Kısmen	17	14.4
	Evet, var	83	71.2
	Toplam	117	100.0
	Yanıtsız	1	
	Toplam	118	100.0

Madde kullanımı ile çalışma hayatına katılım arasında da önemli bir ilişki vardır. Bazı çalışmalar erken yaşta çalışmanın, sigara, alkol ve yasadışı uyuşturucu kullanımını arttırdığını göstermektedir (Wu vd., 2003). İşsizler arasında sigara içme, problemlerli alkol tüketme, yasadışı uyuşturucu kullanma ve alkol ve uyuşturucu bozuklukları (istismar, bağımlılık) görülme olasılığı daha yüksektir. Problemlerli madde kullanımı, bir iş bulma ve o işte tutunma şansını azaltırken, işsizlik olasılığını arttırmaktadır. İşsizlik, madde kullanım bozukluklarının gelişimi için önemli bir risk faktörüdür. Ayrıca işsizlik, alkol ve uyuşturucu bağımlılığı tedavisinden sonra nüks riskini arttırmaktadır (Henkel, 2011).

Örnekleme grubunun herhangi bir mesleklerinin olup olmadığına bakıldığında birçoğunun meslek sahibi olduğu görülmektedir. Görüşmecilerin %70.3'ü bir mesleğinin olduğunu ifade etmiş, %14.4'ü kısmen meslek sahibi olduğunu belirtmiştir. Herhangi bir mesleği olmadığını ifade edenlerin oranı da %14.4 çıkmıştır. Görüşme yapılan katılımcıların çok çeşitli alanlarda ve mesleklerde çalıştıkları görülmüştür. Elektrik-elektronik sektörü ilk sıralarda yer almakta, onu şoförlük ve kuaförlük takip etmektedir. Daha genel bir değerlendirme ise okul eğitimi ile elde edilen mesleklerden ziyade esnafılık ya da usta çırak ilişkisi ile öğrenilen teknik ve mesleki sektörlerin ya da düşük nitelik isteyen mesleklerin önde geldiğini göstermektedir. Çalışma durumuna ilişkin olarak ise katılımcıların %67.8'i bir işte çalıştığını, %32.2'si ise herhangi bir işte çalışmadığını ya da yasal olmayan işlerde çalıştığını ifade etmiştir. Burada dikkat edilmesi gereken husus, çalışmaya katılanların bir kısmının derneklere yatılı tedavi programlarında

kalanlardan, diğer kısmının programları tamamlayıp ayrılanlardan oluşmasıdır. Programlardan ayrılıp temiz kalmayı sürdürenler istihdam olanaklarının daha iyi olduğu Büyükşehirde olmanın da avantajı ve dernek yöneticilerinin çabasıyla çoğunlukla iş yaşamında yer almaktadır.

Madde bağımlıların ekonomik durumunu değerlendirmek amacıyla sorulan sorularda, rakamsal verilerden çok kişilerin ekonomik olarak kendilerini hangi sınıfta gördükleri anlaşılmaya çalışılmıştır. Bu nedenle “çok iyi, iyi, orta, kötü ve çok kötü” şeklinde beşli bir sınıflandırma yapılmıştır. Elde edilen verilere göre katılımcıların %67.2’si ekonomik durumunu “Orta” düzey olarak tanımlamaktadır. Ekonomik durumunu “iyi” ve “çok iyi” olarak tanımlayanların toplamı %18.1 iken, “kötü” ve “çok kötü” olarak tanımlayanların oranı toplamda %14.6’dır. Ekonomik nedenlerle temel ihtiyaçlarını sağlamada güçlük çekecek kadar ciddi ekonomik sıkıntı yaşayıp yaşamadıklarına ilişkin soruya ise %47.0’si “bazen”, %13.7’si ise “sık sık” cevabını vermiştir.

Çalışma hayatına katılım ve işsizlik gibi ekonomik durum da madde kullanma davranışını etkileyen ve madde kullanımından etkilenen bir değişkendir. Ögel’e göre sosyoekonomik durum ile madde kullanımı arasındaki ilişkinin boyutu ve yönü konusunda kesin bir yargıya varmak mümkün gözükmemektedir. Genel olarak uyuşturucu kullanım sıklığı sosyoekonomik duruma göre önemli bir fark göstermemektedir. Değişen, kullanılan maddenin cinsidir (Ögel, 2012: 27).

Uyuşturucu maddelerin maliyeti açısından ekonomik durum ile madde kullanımı arasında bir ilişki olması beklenebilir. Ancak bugün uyuşturucu piyasasında çok yüksek maliyetli uyuşturucuların yanında son derece düşük maliyetle temin edilebilen uyuşturucular da bulunmaktadır. Uyuşturucuların çeşitliliği, uyuşturucuyu her sosyo ekonomik sınıftan insan için ulaşılabilir kılmaktadır. Yüksek maliyetli uyuşturuculara bağımlılığı olanlar da madde temin etmek üzere başta torbacılık ve hırsızlık olmak üzere çeşitli suçlara bulaşmaktadır. Ancak

madde istismarı ve bağımlılık sorunu olanların ekonomik durumu, yalnızca kullanılan madde türü ya da sıklığı üzerinde etkili değildir. Ekonomik durumun sosyal, kültürel, sınıfsal, psikolojik, davranışsal birçok durumla ilişkisi vardır. Ekonomik duruma ilişkin genel değerlendirme Türkiye'nin gelir dağılımıyla örtüşen bir dağılım olduğunu dolayısıyla madde kullanma ve bağımlılık sorununun her ekonomik sınıf açısından sorun olduğunu düşündürmektedir.

Çocukluk döneminde fiziksel şiddet ya da istismara maruz kalmanın fiziksel ve psiko-sosyal açıdan birçok olumsuz sonucu olduğu çalışmalara yansımaktadır. Üç farklı ülkeden uluslararası bir ergen örnekleme üzerine yapılan bir çalışmada, sigara içme, alkol kullanma, esrar kullanma ve ağır uyuşturucu kullanma düzeylerinin ergenlerin şiddete maruz kalmasıyla (tanıklık veya mağduriyet) artış gösterdiği tespit edilmiştir (Vermeiren vd., 2003). Yine araştırma bulguları yaşamın farklı alanlarında birden çok şiddet biçimine maruz kalmanın, madde kullanımı da dâhil olmak üzere ergenlik dönemi sonuçlarını olumsuz etkilediğini gösteren önceki araştırmaları desteklemektedir (Wright vd., 2013). Bu nedenle çalışmamıza katılan madde kullanıcısı ve bağımlı bireylerin çocukluk döneminde şiddete maruz kalma durumları araştırılmıştır. Örneklem grubuna çocukluk döneminde ebeveynlerinin veya kendisini yetiştirenlerin herhangi bir fiziksel şiddet veya istismar edici tutumuna maruz kalıp kalmadıkları ve kalmışlarsa hangi sıklıkta maruz kaldıkları sorulmuştur.

Tablo 6: Katılımcıların Fiziksel Şiddet ve İstismar Durumuna İlişkin Dağılım

	Sayı	%
Çocukluk döneminde fiziksel şiddete/istismara maruz kalıp kalmadığı	Evet	45.8
	Hayır	54.2
	Toplam	100.0

Ankete katılanların %45.8'i çocukluk döneminde fiziksel şiddete/istismara maruz kaldıklarını belirtmiştir. "Mağduriyet" düzeyinde ortaya çıkan bu oran, yukarıdaki

çalışmalar çerçevesinde değerlendirildiğinde, madde kullanma nedenleri açısından ihmal edilemeyecek bir orandır. Şiddet ve istismara maruz kalmanın 'tanıklık' düzeyinde ele alınması ve ifade edilmeyen şiddet kuşkusuz bu oranları daha da yükseltecektir. Sonuçlar, fiziksel şiddet/istismara maruz kalmanın madde kullanım riskini arttırdığını ortaya koyan araştırma sonuçları ile uyumludur

Bağımlılık üzerinde etkili bir faktör de sosyal çevredir. Sosyal çevresel model, bağımlılık ediniminde ve bu davranışın sürdürülmesinde akran baskısı, ulaşılabilirlik ve aile sisteminin rolü gibi toplumsal etkileri vurgulamaktadır. Bu modelin bazı savunucuları toplumsal normlardan sapmayı bağımlılığın altında yatan nedeni olarak öne çıkarırken, bağımlılığa sebep olan temel etken olarak daha yakın çevre olan aile etkilerinin üzerinde durmakta, bazıları da akran etkisini ve rol modelleri taklidi vurgulamaktadır (Di Clemente, 2016: 7-9). Madde kullanmada ve suç işlemede arkadaş çevresinin pozitif etkisine ilişkin çok sayıda çalışmaya rastlamak mümkündür (Ellickson ve Hays, 1992; Akfert vd., 2009; Dilbaz vd., 2011). Söz konusu durum bu çalışmada da doğrulanmıştır.

Tablo 7: Katılımcıların Riskli Arkadaşlık İlişkilerine Göre Dağılımı

		Sayı	%
Suç işleyen arkadaş çevresinin varlığı	Yok	14	11.9
	Çok azı	36	30.5
	Çoğunluğu	68	57.6
	Toplam	118	100.0
Arkadaş çevresinde uyuşturucu kullanımı	Yok	7	6.0
	Çok azı	22	19.0
	Çoğunluğu	87	75.0
	Toplam	116	100.0
Madde kullanmaya başlamada arkadaş etkisi veya teşvikinin varlığı	Yanıtız	2	-
	Hayır	12	10.3
	Kısmen	21	17.9
	Evet	84	71.8
	Toplam	117	100.0
	Yanıtız	1	-

Örnekleme “Arkadaşların arasında suç işleyen, polisle veya kanunlarla başı derde giren var mı? Eğer varsa, kaç tane böyle arkadaşın var?” sorusu sorulmuş, cevap verenlerin %57.6’sı arkadaşlarının “çoğunluğu”nun bu türden kriminal riski olan kişiler olduğunu ifade etmiştir. Görüşmecilerin %30.5’i “çok azı” seçeneğini işaretlemiştir. Risk grubunda arkadaşı olmadığını belirtenlerin oranı %11.9 ile en düşük seviyede gerçekleşmiştir. Arkadaş çevresinde uyuşturucu kullanımı olup olmadığına dair soruya ise %75.0’i olumlu yanıt vermiştir. Doğrudan, madde kullanmaya başlamada arkadaş etkisini ölçmek için sorulan soruya ise çok daha yüksek oranlarda (%71.8) olumlu cevaplar gelmiştir. %17.9’luk “kısmen” diye cevap verenlerin oranı da eklendiğinde, madde kullanmaya başlamada arkadaş etkisi %90’lara dayanmaktadır. Bulgular madde kullanmaya başlamada arkadaş etkisinin en önemli faktörlerden biri olduğunu göstermektedir. Bu durum, anket formunda yer alan başka sorularla da teyit edilmiştir. Ancak arkadaş çevresi yalnızca madde kullanmaya başlamakta etkili olmamaktadır. Araştırmanın nicel ve nitel bulguları bir bütün olarak değerlendirildiğinde, madde kullanma davranışını sürdürmede, kullanılan maddenin belirlenmesinde, kullanım

yoğunluğu üzerinde, hatta bırakma girişimlerinde bile arkadaş çevresinin önemi ortaya çıkmaktadır.

Tablo 8: Katılımcıların Oturdıkları Çevrenin Risk Durumuna İlişkin Görüşleri

	Sayı	%	
Oturduğu çevrede suç işlemenin yaygınlığı	Hayır	16	13.6
	Kısmen	46	39.0
	Evet	56	47.5
	Toplam	118	100.0
Oturduğu çevrede alkol veya uyuşturucu kullanımının yaygınlığı	Hayır	3	2.5
	Kısmen	32	27.1
	Evet	83	70.3
	Toplam	118	100.0

Çalışmada ayrıca katılımcıların ikamet ettiği çevrenin, madde kullanım alışkanlığının başlamasında ve sürdürülmesinde etkili olup olmadığı araştırılmıştır. “Oturduğum mahallede veya çevrede suç işleme yaygın mı?” şeklindeki soruya “evet” veya “kısmen” şeklinde olumlu cevap verenlerin toplam oranı %86.4’tür. Çevrelerinde madde kullanımının yaygınlığına “evet” ve “kısmen” şeklinde olumlu cevap verenlerin oranı ise %97.5 gibi oldukça yüksek bir orandır. Sonuçlar, bireylerin yetiştiği fiziki ve sosyal çevrenin madde kullanımı üzerinde etkili olduğunu göstermektedir. Ancak burada önemli bir sorun, çevre diye algılanan fiziki mekânın sınırlarının belirli olmamasıdır. İletişimin ve hareketliliğin yaygın olduğu büyükşehirlerde yaşayanların mekan/muhit algıları son derece geniş olabilmektedir. Yaşanılan çevrede suç işleme ve madde kullanmanın yaygınlığına ilişkin kanaat ve yüksek oranlar, bir gerçekliğe karşılık gelebileceği gibi, fiziki çevre algısının belirsizliğinden de kaynaklanıyor olabilir. Aynı şekilde katılımcılar temas halinde oldukları sosyal çevrenin kriminal niteliğinin bütün bir fiziki çevrede var olduğu şeklinde subjektif bir kanaate de sahip olabilirler. Nitekim, mahalle, okul, akran ve aile faktörlerinin ergen uyuşturucu kullanımı ile ilişkisini araştıran bir çalışmada mahallenin ve okulun

ergenlerin uyuşturucu kullanımı ile doğrudan ilişkili olmadığı ortaya çıkmıştır. Mahallenin madde kullanımı üzerinde, okul, akran ve aile çevresi aracılığıyla; okulun ise akran grubu aracılığıyla etkili olduğu önerilmiştir. Aile ve akran değişkenlerinin ise ergenlerin uyuşturucu kullanımı üzerinde doğrudan etkili olduğu anlaşılmıştır (Brook vd., 1989). Söz konusu çalışma fiziksel/çevresel etkenlerden ziyade, sosyal etkenlerin önemini vurgulamaktadır. Çünkü ikamet edilen fiziki çevre aynı zamanda sosyalleşme alanıdır ve kişinin sosyal çevresi ile fiziki çevresi önemli ölçüde çakışmaktadır.

Bu çalışmada katılımcıların madde kullanımına eşlik eden bazı riskli davranışlara ilişkin veriler de elde edilmiştir. Elde edilen sonuçlara göre, katılımcıların % 41.4'ü vücudunda dövme olduğunu belirtmiştir. Ayrıca %55.3'ünün vücudunda kesi izleri olduğu, % 63.8'inin okulda veya askerde bir veya daha fazla disiplin cezası aldığı ortaya çıkmıştır. Sonuçlar madde kullanım alışkanlığına başka birçok riskli davranışın eşlik ettiğini göstermektedir. Ancak bu davranışlarla madde kullanma davranışı arasında bir neden sonuç ilişkisinin mi olduğu yoksa yalnızca bir arada mı bulunduğunun anlaşılması için detaylı araştırmalara ihtiyaç vardır.

Bulgulardan elde edilen dikkat çekici bir sonuç da örneklem grubunun %33'ünün intihar girişiminde bulunmuş olmasıdır. Literatürdeki çalışmalar, bağımlıların intihar açısından genel popülasyona göre yüksek risk altında olduğunu göstermektedir. Örneğin Bakırköy Ruh Sağlığı ve Sinir Hastalıkları Hastanesi AMATEM kliniğinde 1997 ila 2000 yılları arasında yatarak tedavi görenlerle yapılan bir çalışmada 1244 olgunun 313'ü (%25.2) en az bir kez intihar girişiminde bulunduğunu bildirmiştir. İntihar girişimi olan olgularda kadın cinsiyeti, düşük yaş ortalaması, bekar olma, yalnız yaşama, işsizlik, eğitim seviyesinin düşüklüğü, ailede alkol ve madde kullanımı, madde etkisindeyken tehlikeli ve zarar verici davranışlarda bulunma, erken yaşta madde kullanma, tercih maddesi ve ilk kullanılan maddenin benzodiazepin türevleri olması riski arttıran faktörler olarak

saptanmıştır (Evren vd., 2001: 235). Bu çalışmaya katılanların da söz konusu risk faktörlerinden birçoğuna sahip olduğu göz önüne alınırsa %33'lük intihar girişimi oranı daha anlaşılır olacaktır.

Çalışmada bağımlılığın doğasına ve madde kullanım alışkanlığının seyrine ilişkin tespitler de yapılmıştır. Katılımcıların uyuşturucu ve uyarıcı madde kullanım geçmişlerinden hareketle kullanmaya başlama, kullanmayı sürdürme ve bağımlılığın gelişimi gibi konular ele alınmış, bazı risk faktörleri belirlenmiştir.

Madde kullanma alışkanlıklarına ilişkin İstanbul'da yapılan bir çalışma madde kullanmaya başlama yaşının 11-34 arasında olup ortalamasının 22 olduğunu göstermektedir (Türkcan, 1998: 58). Daha sonra Gaziantep ilinde yapılan bir başka çalışmada ise ilk madde kullanımına başlama yaşının 15-29 arasında olduğu, ortalamasının 22.44 olduğu tespit edilmiş ve maddeyle karşılaşma yaşının batı bölgelerinde doğu bölgelerine kıyasla daha düşük olduğu değerlendirilmiştir (Bulut vd., 2006: 66). Bu çalışmada elde edilen nitel bulgular da Türkcan'ın bulgularına benzer olarak ilk kullanım yaşının 11'e kadar düşebildiğini göstermektedir.

“11 yaşında başladım. Altı yıl eroin kullandım.” (S.E.17) ***“12 yaşında baly çekiyordum... 14 yaşında eroinle tanıştım, 2,5 sene bilfiil eroin içtim.”*** (F.A.22)

Başlama yaşına ilişkin bulgular, uyuşturucu madde kullanmaya başlama riskinin çok küçük yaşlarda ortaya çıktığını göstermektedir. Ancak uyuşturucu ve uyarıcı madde kullanma davranışına geçiş niteliğinde olan bir duruma dikkat çekmek gerekmektedir. 5198 madde kullanıcısı ile yapılan çalışmada madde kullanıcılarının %86,8'i uyuşturucu kullanmaya başlamadan önce tütün, %44,4'ü alkol kullanmış olduğunu söylemiştir (Türkiye Uyuşturucu Raporu, 2019: 96; Siqueira ve Brook, 2003). Yani sigara ve alkol, uyuşturucu ve uyarıcı madde kullanmaya geçiş maddeleri olarak risk teşkil etmektedir.

Madde kullanmanın ve bağımlılığın nedeni olarak tek bir etkenden söz edebilmek çok güçtür. Bazı durumlar madde kullanımı açısından risk yaratan etkenler olarak öne çıkmaktadır. Ruhsal sorunları ya da bağımlılığı olan ebeveynin bulunduğu kaotik aileler, doğru olmayan yetiştirme yolları, ebeveyn-çocuk arasında bağlanma ve ilgi eksikliği, sınıfta aşırı utangaçlık ya da şiddet içeren davranışlar, okul başarısında düşüş, sosyal becerilerin zayıf olması, sapkın davranışlar sergileyen arkadaşlarla takılma, okul, iş, aile ortamlarında uyuşturucu kullanımının onaylanması gibi nedenler madde kullanımı açısından risk oluşturabilmektedir (Ögel, 2012: 3). Bu çalışmada katılımcıların madde kullanma nedenleri daha genel kategoriler üzerinden araştırılmıştır.

Tablo 9: Katılımcıların Madde Kullanma Nedenlerine İlişkin Dağılım

	Sayı	%	
Temel madde kullanma nedeni/ motivasyonu	Ruh hali, duygusal durumu	20	18.7
	Travmatik yaşam olayları	7	6.5
	Arkadaş etkisi	68	63.6
	Aile/akraba etkisi	12	11.2
	Toplam	107	100.0
	Yanıtız	11	-

Madde kullanma nedenlerine ilişkin dağılım incelendiğinde, katılımcıların büyük kısmı (% 63.6) arkadaş etkisi ile madde kullandığını belirtmiştir. Katılımcıların belirttiği en yüksek orana sahip ikinci neden ise bireylerin içinde bulunduğu ruh hali, duygusal durumudur (% 18.7). Aile/akraba etkisi ise (%11.2) üçüncü sırada gelmiştir. Arkadaş/akran grubunun madde kullanma davranışının ortaya çıkmasında ve sürdürülmesinde önemi bir kez daha doğrulanmıştır. Anlatımlar arkadaş/akran grubu etkisinin özentisi, taklit, tepki, ortama ayak uydurma ve zorlama gibi farklı şekillerde ortaya çıkabildiğini göstermektedir.

Madde kullanma ve sürdürme üzerine yapılan araştırmalar kişinin içinde bulunduğu psikolojik duruma vurgu yapmaktadır. Ergenlerde madde kullanımı ile

bir arada görülen rahatsızlıkların başında depresyon gelmektedir. Depresyonu, anksiyete bozuklukları ve diğer psikiyatrik rahatsızlıklar izlemektedir. Yüksek kaygı düzeyi ve düşük sosyal desteğin özellikle uçucu madde kullanım riskini arttırdığı ortaya konmuştur (Turhan vd., 2011: 41). Derneklerde kalan bağımlıların da madde kullandıkları ya da ara verdikleri dönemde içine düştükleri sıkıntılarının ardından ya da yaşadıkları duygusal boşluk hissi ve tatminsizlik nedeniyle madde kullanmaya devam ettikleri anlaşılmıştır. Diğer sorunlarıyla başa çıkma konusunda yetersiz olan kullanıcılar, mevcut durumu unutmak, sıkıntılarından geçici de olsa kurtulmak için madde kullanmaya devam etmektedir.

Madde kullanma ve bağımlılık sürecinin aile ile ilişkisi ise birçok yönden değerlendirilebilir. Öncelikle ailenin temel eğitim ve sosyalleşme kurumu olduğu gerçeği göz önünde bulundurulmalıdır. Olumlu işlevleri üzerinden değerlendirildiğinde aile, birey için ana referans grup olarak, bireye toplumsal norm ve değerleri kazandırarak, toplumsal bağları inşa ederek ve sosyal faaliyetlere katılımı sağlayarak bireyi suçlu ya da madde kullanımı gibi zararlı/riskli davranışlardan koruma işlevi görebilir. Zayıf aile bağları, uyuşturucu yanlısı sosyal etkilere maruz kalma olasılığını artırarak kullanımı teşvik etmektedir (Ellickson ve Hays, 1992: 378). Bu işlevleri yerine getirmediğinde birey, olumsuz davranışlara yönlendirecek akran gruplarının ya da çetelerin etkisine girebilir. Ancak aile, koruma işlevini yerine getirmek yerine tam tersi etki de gösterebilir. Toplumsal norm ve değerlerden sapmış aile bireyleri olumsuz rol model olarak kişiyi sapkın, suçlu, zararlı ya da riskli davranışlara bizzat itebilir. Türkiye’de yapılan bazı çalışmalar madde kullanmaya başlamada aile etkisini ortaya koymuştur (Turhan vd., 2011: 42).

Tablo 10: Katılımcıların Ailelerinde Madde Kullanımına İlişkin Dağılım

		Sayı	%
Madde kullanmaya başladığında ailede alkol kullanımı	Evet	38	32.2
	Hayır	80	67.8
	Toplam	118	100.0
Ailede alkol kullanan kişiler	Baba	23	54.8
	Kardeş/ler	10	23.8
	Yakın akraba	9	21.4
	Toplam	42	100.0
	Yanıtsız	76	-
Madde kullanmaya başladığında ailede uyuşturucu kullanımı	Evet	20	17.2
	Hayır	96	82.8
	Toplam	116	100.0
	Yanıtsız	2	-
Ailede uyuşturucu kullanan kişiler	Baba	1	4.5
	Kardeş/ler	5	22.7
	Yakın akraba	16	72.7
	Toplam	22	100.0
	Yanıtsız	96	-
Madde kullanmaya başlamada aile etkisi veya teşvikinin varlığı	Hayır	88	75.9
	Kismen	15	12.9
	Evet	13	11.2
	Toplam	116	100.0
	Yanıtsız	2	-

Katılımcıların %32.2'si madde kullanmaya başladığında ailede alkol kullanan olduğunu, %17.2'si ise uyuşturucu kullanan olduğunu belirtmiştir. Madde kullanmaya başlamasında aileden birilerinin etkisinin olup olmadığına ilişkin soruya ise katılımcıların %24,1'i "Evet" ya da "Kismen" cevabını vermiştir. Uyuşturucu ve uyarıcı madde kullanma gibi sorunlu bir alanda %24,1'lik aile etkisi önemli bir etkidir. Ancak ailenin asıl etkisini, olumsuz rol modelleri barındırmasında ya da madde kullanımının öğrenilmesinde değil, olumlu işlevlerini yerine getirmemesi nedeniyle çocukların sosyalleşme süreçlerinde problemler yaşanmasında aramak daha doğru bir yaklaşım olabilir.

Çoklu madde kullanımı, madde kullanan veya bağımlılık sorunu olanlarda sıkça karşılaşılan bir durumdur. Aidiyet ve sevgi arayışı, eğlenmek, sosyalleşmek, bireyleşmek/bağımsızlaşmak, rahatlamak, kaygıyı gidermek, kontrol elde etmek/güçlü olduğunu hissetmek gibi nedenlerle (Dilbaz vd., 2011: 86) başlayan madde kullanımı erken dönemde terk edilmezse, zamanla hem kullanım miktarı artmakta, hem de kullanılan maddeler çeşitlenmektedir. Katılımcıların anlatımları madde kullanım alışkanlığının bu duruma uygun olarak sigaradan başlayarak, hafif uyuşturuculara geçtiğini, daha sonra kullanım şekillerinin farklılaştığını, ardından kullanılan madde türlerinin çeşitlenerek daha ağır uyuşturuculara geçildiğini göstermektedir. Katılımcıların madde kullanım alışkanlıklarının gelişimine ilişkin anlatımları şu şekildedir:

“Sigarayı özentilikten kullanıyorduk, abiler atardı biz de gidip yerden alıp içerdik. Öyle öyle başladık küçüklükten, ondan sonra paket almaya başladık, uyuşturucuya esrarla başladık, bu çok değişik bir şey durmadan artıyor mesela. İlla bir uyuşturucuyu farklı bir boyuta getirmeye gerek yok, içim tarzı bile değişiyor mesela ilk içmeye başlarken sarıp içiyorsun sonra bunun farklı içiş tarzını öğreniyorsun, mesela kovadır, atıyorum pet, her türlü şeyini öğreniyorsun. Bu durmadan ilerliyor, hiç yerinde sayan bir şey değil. İçim tarzını değiştiriyorsun onu değiştiriyorsun, bunu değiştiriyorsun ve belli bir şeyden sonra bu sana yetmiyor, yetmemeye başlıyor, önce dozların artıyor sonra kullanım şekillerin artıyor, ondan sonra bu madde sana zevk vermemeye başlıyor sıradanlaşıyor, ilk içtiğin hazzı almamaya başlıyorsun, bu sefer farklı bir şeyler aramaya başlıyorsun. Hap atıyordum, ekstazi, kubar ondan sonra piyasaya bonzai çıktı, kendimizi bonzaiye verdik.”
(E.N.23)

“15 yaşında semt ortamında sigara ve baly ile başladım. Ondan sonra esrar, kademe kademe, sonra kimyasallar başladı. Yaklaşık 6 yıl sürdü. Şu an piyasada olan bütün maddeleri kullandım.” (A.H.26)

Literatürde çoklu madde kullanımı denilince (*multiple substance use*) daha çok aynı anda birden fazla madde kullanma davranışı anlaşılmaktadır. Çoklu madde kullanımı hayati riskler barındıran bir davranıştır. Türkiye’de madde bağlantılı ölüm vakalarının önemli bir kısmına, çoklu (karışık) madde kullanımı sebep olmuştur. (Türkiye Uyuşturucu Raporu, 2019: 77). Çalışmada aynı anda birden fazla madde kullanma alışkanlığına dair bulgular elde edilmişse de, bir maddeden diğerine geçmek şeklindeki değişen/çoklu madde kullanımının çok daha yaygın olduğu ortaya çıkmıştır.

Bazı analizlerde ergenlerde madde bağımlılığının 4 evrede gerçekleştiği, ilk denemelerden sonra sosyal kullanımın geldiği, madde kullanımı yoğunlaştıkça zihnin madde ile devamlı meşgul olmaya başladığı ve sonunda bağımlılığın geliştiği belirtilmektedir (Alikashiöğlu ve Ercan, 2006: 76).

“Sigara ile başladım, kademe kademe esrar, mesela bi duman ile başladım... bi ondan bi ondan içtim, ondan sonra sürekli içmeye başladım, haftada iki, üç güne çıktı. Artık mesela evde canım sıkılıyor, kavga ediyorum, direkt aklıma o geliyor, hep onunla meşgul oluyorum. Mutlu olsan da içiyorsun, üzgün olsan da içiyorsun. Boş kaldığın zaman yine onu arıyorsun, paran olduğu zaman cebinde, direk aklına o geliyor.” (E.E.24)

Anlatımlar madde kullanmaya başlama ve sürdürme süreçlerinin benzeştiğini göstermektedir. Özellikle zihnin sürekli madde ile meşgul olması ve bir süre sonra kontrolü kaybetmeye ilişkin söylenenler dikkat çekicidir. Nicel veriler de madde kullanmada artışı istatistiksel olarak da ortaya koymaktadır.

Tablo 11: Katılımcıların Madde Kullanım Alışkanlıklarına İlişkin Dağılım

		Sayı	%
Madde kullanım miktarında artış	Hiçbir zaman	1	.9
	Bazen	19	17.0
	Neredeyse her zaman	92	82.1
	Toplam	112	100.0
	Yanıtsız	6	-
Planladığından fazla madde kullanımı	Hiçbir zaman	3	2.6
	Bazen	27	23.7
	Neredeyse her zaman	84	73.7
	Toplam	114	100.0
	Yanıtsız	4	-
Madde kullanımından dolayı yaşamın rutinlerden vazgeçme sıklığı	Hiçbir zaman	3	2.6
	Bazen	24	21.1
	Neredeyse her zaman	87	76.3
	Toplam	114	100.0
	Yanıtsız	4	-

Elde edilen sonuçlar katılımcıların % 82.1'inin neredeyse her zaman madde kullanımında bir artış yaşadıklarını göstermektedir. Örneklemin %73.3'ü neredeyse her zaman, planladığından daha fazla madde kullandığını belirtmiştir. Örneklem grubunun % 76.3'ü neredeyse her zaman madde kullanımından dolayı yaşamın rutinlerden vazgeçtiğini bildirmiştir. Dolayısıyla madde kullanma davranışının belli bir noktadan sonra yönetilemez bir nitelik arz ettiğini ve kontrol kaybının genel bir durum olduğunu söylemek mümkündür.

Madde kullanım geçmişine ilişkin anlatımların bazılarında, kullanım alışkanlığının gelişiminde dikkat çekici bir başka unsurun “korku” olduğu görülmüştür. Korkularını yenme ve bir sonraki aşamaya geçme hususunda anlatımlar şöyledir:

“13-14 yaşında esrar ile madde kullanmaya başladım. Öncesinde sigara içiyordum gizli gizli. Babam sigara içtiğini görürsem seni öldürürüm derdi. Belki de onun etkisiyle, bazı korkular insana

cesaret verir aslında, insanı korkutmaz. İnsan bazen korkudan öyle şeyler yapar ki cesareti olanlar bile yapamaz. Babamın sigaradan dolayı verdiği tepki beni farklı şeylere yöneltti.” (S.A.27)

“İnsan, içindeki korkuyu bitirince bir sonrakine daha çok yelteniyor. Korkusu kalmıyor cesaret buluyor. Çakmak gazı bakkalarda bile veriliyor. Uyuşturucu gibi görünmüyor ama bunu insanlar keşfettiğinde aslında bir uyuşturucu olduğunu anlıyor. En basitinden herkesin evinde olan bir şey bu. Daha sonra baly kullanmaya döndüm. Sonrasında işte esrar hayatımıza giriyor ondan bir kere içtiğimizde içimizdeki tüm korkuyu alıyor. Sonra şeker bunun arkasından gelmek zorunda, hemen geliyor zaten. Daha sonra ikisini birleştirip içiyorsun. Tamamen cesaret işi, birini içtin mi diğerleri daha kolay olur.” (Ü.Ç.24)

Başlarda çeşitli nedenlerden kaynaklanan korku, kullanımın düşük seviyede ve kontrollü olarak sürdürülmesini sağlamaktadır. Ancak korkunun yenilmesi ile madde kullanımının önündeki önemli oto kontrol mekanizmalarından biri devre dışı kalmaktadır. Bundan sonra madde kullanımı konusunda kontrol kaybedilmekte ve daha ileri aşamalara geçilmektedir. Korkunun yenilmesi bazen maddenin verdiği cesaret ile bazen madde kullanımına verilen aşırı tepkiler ile bazen de içinde bulunulan durumdan hissedilen ümitsizlik ile olmaktadır.

Madde kullanımı ve bağımlılık konusunda önemli dışsal faktörlerden biri maddenin temin edilmesi sorunudur. Uyuşturucu ve uyarıcı maddelerin yaygınlığı, kolay ulaşılabilir olması ve maliyetinin düşük olması, madde kullanımının artmasını ya da azalmasını dolaylı olarak etkileyen faktörlerdendir. Maddeyi nasıl temin ettiklerine dair soruya verilen cevaplarda öncelikle madde temininin kolaylığı öne çıkmaktadır:

“Satış da, temin etmek de çok çok kolay. Bi selam çak, ben bunu istiyorum de, yoldan giden, böyle köşe başında takılan 3 - 5 kişi, onlarda yoksa bile sana yardımcı olurlar yani.” (İ.A.20)

“(Uyuşturucu) her yerde var, her yerde. Yabancı bir semtteysen bile birkaç sokak dolaş illaki biri sana bakıyordur, bi bakış atıyordur, bakış atıyorsa illaki kullanıyordur, yanına gidersin dış atarsın konuşursun... Onlar da kullanıcıları tanıyor gözlerinden anlıyor belki, konuşmasından anlıyor.” (M.G.25)

“Para olduktan sonra ilkokul çocuğu bile ulaşır eroine. Parası olması yeterli.” (Ü.Ç.24)

Söylenenler bir yandan maddenin yaygınlığını ve kolay ulaşılabilirliğini ortaya koyarken diğer yandan uyuşturucu alt kültürü içerisinde madde kullanıcıları ve satıcılarının kendine özgü iletişim dili ve ilişkiler ağını göstermektedir. Dışarıdan bir insanın fark dahi edemeyeceği nüanslar kullanıcılar arasında ya da kullanıcılar ile satıcılar arasında bir iletişim sağlayabilmektedir.

Araştırma bulguları bazı semtlerin kriminal nitelikleri ile öne çıktığını göstermektedir. Maddenin temin edilmesinde bu semtlerin özel bir yeri olmakla beraber İstanbul için her semtte uyuşturucu temin edilebileceği görülmektedir. Büyükşehirler söz konusu olduğunda maddenin ulaşılabilirliğinin önünde herhangi bir engel olmadığı da anlaşılmaktadır. Fiziki çevreden kaynaklanan engelleri aşmak, başka bir semtte kolayca madde bulmak ve kullanmak imkân dâhilindedir.

Türkiye Uyuşturucu Raporu (2019) verileri uyuşturucunun ilk olarak %71,9'luk oranla arkadaşlardan veya arkadaş çevresinden temin edildiğini, %25,2 oranında

parayla satın alındığını ortaya koymuştur. Bazı görüşmecilerin anlatımları da madde temininde bağımlılar arasındaki dayanışmayı öne çıkarmıştır.

“Satıcılık yaptım bir süre. Satıcılık yaptığım zamanlarda arkadaşlarıma yardımım çok dokunmuştu. Sonradan ben bıraktım. Hastalığım geldiği zaman param yoksa bile arkadaşımın yanına giderdim, ondan alırdım, ona yardımcı da olurum, onla beraber koştururduk, mal benim değil onundu ama hani beni hayatta asla bırakmazdı bana fazlası ile verirdi, 5 gr verirdi 10 gr verirdi al, iç derdi.” (M.G.25)

“14 yaşında eroinle tanıştım, 2,5 sene bilfiil eroin içtim. Arkadaşım vardı, arkadaşım benden biraz büyüktü o zaman. Ben gitsem vermezler tabi o yaşta. Onun aracılığıyla alıyorduk, o temin ediyordu.” (F.A.22)

Kendi habitusları içerisinde bağımlıların, yeri geldiğinde parasal ilişkilerin ötesine uzanan bir dayanışma içine girdikleri öte yandan satıcılık ile kullanıcılık arasında da geçişin söz konusu olduğu görülmektedir.

5237 sayılı Türk Ceza Kanunu'nun 191. Maddesinde, “kullanmak için uyuşturucu veya uyarıcı madde satın almak, kabul etmek veya bulundurmamak ya da uyuşturucu veya uyarıcı madde kullanmak” eylemleri suç olarak düzenlenmiştir (Türk Ceza Kanunu, 2004). Dolayısıyla madde kötüye kullanım alışkanlığının kendisi birçok madde açısından suç teşkil etmektedir. Ancak yasadışı madde kullanımı olan kişilerin uyuşturucu ve uyarıcı madde kullanmak dışında suçlara bulaşması da sıkça karşılaşılan bir durumdur. Kendi kullandığı maddeyi karşılamak için torbacılık, yine madde temin etmek için hırsızlık, dilencilik gibi suçlar başta gelen suçlardır. Bunların dışında madde etkisi altında şiddet türü suçlar ya da suçlu alt

kültürü içerisinde başka suçlarla karşılaşmak da olasıdır. Bu durum anlatımlara açıkça yansımıştır:

“Kullandığım madde miktarı sürekli artmaya başladı. Son dönemde iyice abartmışım maddeyi... yapmayacağız dediğimiz her şeyi yapmaya başlıyorsun, hırsızlık gibi, torbacılık gibi. Belli bir zaman sonra işi bırakıyorsun. İş olmayınca para da olmuyor, aile de bir süre sonra parayı kesiyor. Bu sefer para biriktirip eroini alıp başkalarına satmaya başlıyorsun, onu çevirmeye çalışıyorsun.” (V.A.27)

“Madde temin etmek için hırsızlık yapıyordum, duygu sömürüsü yapıp çevremden para alıyordum, evden bir şeyler aşırıyordum.” (S.E.17)

Hırsızlık ve torbacılık suçlarının madde bağlantılı suçların başında geldiği anlaşılmaktadır. Ancak madde temini için suça bulaşmadan önce başka arayışlar dikkat çekmektedir. Duygu sömürüsü ile aile ve yakın çevreden para toplamak, elinde bulunan malzemeleri satmak, dilenmek gibi kabahatler para temin etmenin yolu olarak öne çıkmaktadır. Bu kaynakların yetersiz kalması durumunda hırsızlık ve uyuşturucu satıcılığı gibi kriminal eylemler gerçekleştirilmektedir. Bazen de kişiye özel yazılan reçeteli ilaçların uyuşturucu olarak kullanılması ve satılması gibi yine suç mahiyeti olan fiillerle karşılaşmaktadır.

Elde edilen bulgular da bağımlılık ile suç arasında ihmal edilemeyecek bir ilişki olduğunu ortaya koymaktadır. Bu noktada zarar azaltma stratejilerini ve suç olmaktan çıkarma uygulamalarını hatırlamakta yarar vardır. Belli bir miktarın altında esrar yetiştirmeyi, bulundurmaya ve kullanmayı tolere eden bu uygulamanın kişileri madde bağlantılı risklerden ve diğer suçlardan korumak açısından işe yarayıp yaramayacağı ya da aksine önündeki yasal engellerin

esnetilmesinin madde kullanımını daha da yaygınlaştırıp yaygınlaştırmayacağı yeni araştırmalara konu edinilebilir.

Araştırmada derinlemesine görüşme yapılan katılımcıların madde kullanım geçmişi ve bağımlılıkla mücadele çabalarına ilişkin hikayeleri özet olarak bir arada verilmiş ve tamamı üzerinde bütüncül değerlendirmeler de yapılmaya çalışılmıştır. Nicel veriler ve katılımcıların anlatımları bir arada değerlendirildiğinde madde kullanma davranışları ve bağımlılıklarına ilişkin olarak şu hususların çoğunlukla ortak olduğu tespiti yapılmıştır.

- ✓ Katılımcılar ekseriyetle madde kullanmaya erken yaşlarda ve hafif uyuşturucular ile başlamıştır. Madde kullanıcılarının birçoğu uyuşturucu madde kullanmaya başlamadan önce sigara kullanmaya başlamıştır. Madde kullanımı, hafif maddelerden ağır uyuşturuculara doğru, seyrek kullanımdan yoğun kullanıma doğru ilerlemektedir. Katılımcıların neredeyse tamamı uzun süreli ve ağır madde kullanıcısıdır.
- ✓ Katılımcıların arkadaş grupları çoğunlukla kriminal nitelikleri ve madde kullanımı olan kişilerden oluşmaktadır. Madde kullanma alışkanlığı daha çok arkadaş çevresinde, merak ve özentiden başlamaktadır. Madde kullanmaya başlamada arkadaş etkisi %90'lara dayanmaktadır. Arkadaş çevresi yalnızca madde kullanmaya başlamakta değil madde kullanma davranışını sürdürmede, kullanılan madde türünün belirlenmesinde, madde kullanım yoğunluğu üzerinde ve maddeyi bırakma girişimlerinde de etkili olmaktadır.
- ✓ Kırsal alandan büyükşehirlere doğru gidildikçe madde kullanım riski artmaktadır. Bazı semtler kriminal nitelikleri ile öne çıkmaktadır.
- ✓ Madde kullanmaya başlama ve sürdürmede problemlili aile ilişkilerinin etkisi görülmektedir. Madde kullanma ve bağımlılık sorunu evlilik yaşını ve aile sorumluluğu alma davranışını etkilemektedir.

- ✓ Madde kullanımı aile, eğitim ve iş hayatı üzerinde olumsuz sonuçlar ortaya çıkarmaktadır. Okul terk oranı %70'in üzerindedir.
- ✓ Görüşmecilerin %70.3'ünün bir mesleği vardır. Okul eğitimi ile elde edilen mesleklerden ziyade esnafılık ya da usta çırak ilişkisi ile öğrenilen teknik ve mesleki sektörler ya da düşük nitelik isteyen meslekler öne çıkmaktadır.
- ✓ Çevrelerinde madde kullanımının yaygınlığına "evet" ve "kısmen" şeklinde olumlu cevap verenlerin oranı ise %97.5 gibi oldukça yüksek bir orandır. Sonuçlar, bireylerin yetiştiği fiziki ve sosyal çevrenin madde kullanımı üzerinde etkili olduğunu göstermektedir.
- ✓ Ankete katılanların %45.8'i çocukluk döneminde fiziksel şiddete/istismara maruz kaldıklarını belirtmiştir. Madde kullanım alışkanlığına dövme yaptırmak, vücudunu kesmek, intihar girişiminde bulunmak ve disiplin cezası almak gibi başka riskli davranışlar da eşlik etmektedir. Örneklem grubunun %33'ü daha önce bir intihar girişiminde bulunmuştur. Sonuç bağımlıların intihar açısından yüksek risk altında olduğunu göstermektedir.
- ✓ Madde kullanma nedenleri arasında arkadaş etkisi birinci (% 63.6) , bireylerin içinde bulunduğu ruh hali, duygusal durum ikinci (% 18.7), aile/akraba etkisi üçüncü (%11.2) sırada gelmiştir.
- ✓ Katılımcıların % 82.1'inin neredeyse her zaman madde kullanımında bir artış yaşadıklarını, %73.3'ü neredeyse her zaman, planladığından daha fazla madde kullandığını belirtmiştir.
- ✓ Madde kullanma davranışı belli bir noktadan sonra yönetilemez bir nitelik arz etmekte ve kontrol kaybedilmektedir.
- ✓ Madde kullanım alışkanlığının gelişiminde dikkat çekici bir etken "korku"dur. Başlarda çeşitli nedenlerden kaynaklanan korku, kullanımın düşük seviyede ve kontrollü olarak sürdürülmesini sağlamaktadır. Korkunun yenilmesi ile madde kullanımı konusunda kontrol kaybedilmekte ve daha ileri aşamalara geçilmektedir.

- ✓ Madde temininde bağımlılar arasındaki dayanışma dikkat çekmektedir. Bağımlılar parasal ilişkilerin ötesine uzanan bir dayanışma içine girmektedir. Bağımlılarda kullanıcılık ile satıcılık arasında bir geçişin söz konusu olduğu görülmektedir. Hırsızlık ve torbacılık suçları madde bağlantılı suçların başında gelmektedir.

4. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Bu araştırmanın bulguları değerlendirildiğinde, madde kullanma davranışının erken yaşlarda, arkadaş grubu ve diğer sosyal çevrenin etkisiyle, başta sigara olmak üzere hafif uyuşturucular ile başladığını ortaya koymaktadır. Bu durum, aile ve eğitim kurumlarında ortaya çıkan aksaklıklar kadar geçiş maddelerinin ve uyuşturucu maddelerin kolay temin edilebilirliğine de odaklanmamız gerektiğini göstermektedir.

Çocukların ve gençlerin mahalle ve okul çevresinde yüz yüze kaldıkları uyuşturucu ve suç riski, ortamların denetimsizliği kadar boş zamanların değerlendirilmesi için sosyal imkanların yetersizliğine de işaret etmektedir. Aileler ile çocukları arasındaki ilgi ve iletişim eksikliği, olumlu rol modellerden mahrumiyet, destek mekanizmalarının zayıflığı ve problem çözme becerilerinin zayıf olması, gençlerin riskli alternatiflere yönelmesine sebep olmaktadır.

Bulgular madde kullanmaya başlamada ve madde kullanma davranışını sürdürmede arkadaş etkisinin en önemli faktörlerden biri olduğunu göstermektedir. Bunun yanında madde kullanmayı bırakma kararları ve girişimlerinde de arkadaş çevresi önemli bir rol oynamaktadır. Bağımlılıkla mücadele kuruluşlarının ve programlarının bu durumu göz önünde bulundurması ve mevcut hastalar/vakalar üzerinden yeni kişilere ulaşması daha verimli sonuçlar alınmasına katkı sunacaktır.

Madde istismarı ve bağımlılık sorununun kentli niteliği de Türkiye’de yaşanan toplumsal değişme ve göç olgusuna yeni bir perspektiften bakmayı gerekli kılmaktadır. Kentlerin, özellikle büyükşehirlerin tanıdığı iletişim, hareketlilik ve özgürlük imkânı beraberinde ciddi riskler getirmektedir. Aile gibi geleneksel kurumların ve değerlerin çözülmesi, yakın ilişkilerin ve sosyal dayanışmanın zayıflaması ve bireyselleşmenin artması, bireyin sosyal yaşamdaki direncinin kırılmasına ve sorunların artmasına yol açmıştır.

Madde bağımlılarının madde kullanma sürelerinin uzunluğu, bağımlılıkla mücadelede destek mekanizmalarından yoksunluğun, problem çözme becerilerinin zayıflığının ve tedavi süreçlerinin başarısızlığının da bir göstergesidir. Benzer şekilde madde kullanımına bağlı olarak sağlık, eğitim, iş, aile gibi alanlarda yaşanan sorunların çok çeşitli ve büyük olması, madde kullanımına birçok riskli davranışın eşlik etmesi, soruna zarar azaltma perspektifinden eğilimin önemini de ortaya koymaktadır. Tedavi edilemeyen vakalar için risk yönetimi ve zarar azaltma stratejileri değerlendirilmelidir.

Üzerinde durulması gereken bir nokta da madde istismarı ve bağımlılık sorununun cinsiyet ile ilişkisidir. Bu çalışmada olduğu gibi Türkiye’de uyuşturucu ve uyarıcı kullanımı ve tedavileri konusunda istatistiklere yansıyan vakaların çok büyük bir çoğunluğunun erkek olması, kadınların madde kullanımı sorunu olmadığını mı göstermektedir? Yoksa kadınların madde kullanma ve bağımlılık sorunu gizli kalmakta veya ihmal mi edilmektedir? İkinci durumun geçerli olması, madde kullanma ve bağımlılık sorununun ilerde nitelik ve nicelik olarak bambaşka bir boyutta karşımıza çıkacağını göstermektedir.

KAYNAKÇA

- Akfert, Serpil K., Ebru Çakıcı, ve Mehmet Çakıcı (2009), “Üniversite Öğrencilerinde Sigara-Alkol Kullanımı ve Aile Sorunları ile İlişkisi”, *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, (10), 40-47.
- Alıkaşifoğlu, Müjgan, ve Oya Ercan (2006), “Ergenlerde Madde Kullanımı”, *Türkiye Klinikleri-Özel Konular*, 2(5), 76-83.
- Amerikan Psikiyatri Birliği (2001), *DSM-IV-TR Tanı Ölçütleri Başvuru El Kitabı*. Çeviren Ertuğrul Köroğlu. Ankara: Hekimler Yayın Birliği.
- Brook, Judith S., Carolyn Nomura, ve Patricia Cohen (1989), “A Network of Influences on Adolescent Drug Involvement: Neighborhood, School, Peer, and Family”, *Genetic, Social, and General Psychology Monographs*, 115(1), 125-145.
- Bulut, Mahmut vd. (2006), “Gaziantep Üniversitesi Alkol ve Madde Kullanım Bozuklukları Birimine Başvuran Hastaların Sosyodemografik Özellikleri”, *Journal of Dependence*, (e, 7), 65-70.
- Di Clemente, Carlo C. (2016), *Bağımlılık ve Değişim*. Çeviren Ezgi Ildırım ve Hanife Uğur Kural, Ankara: Nobel Yayınları.
- Dilbaz, Nesrin vd. (2011), “Madde Kullanım Riski ve Madde Bağımlılığından Korunma” Ankara: Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı.
- Ellickson, Phyllis L., ve Ronald D. Hays (1992), “On Becoming Involved with Drugs: Modeling Adolescent Drug Use Over Time”, *Health Psychology*, 11(6), 377-385.
- Erdem, Gizem vd. (2006), “Lise Öğrencilerinde Arkadaş Özellikleri ve Madde Kullanımı”, *Journal of Dependence* (7), 111-116.
- Evren, Cüneyt vd. (2001), “Madde Kullanımı Nedeni İle Yatarak Tedavi Görenlerde İntihar Girişimi Öyküsü”, *Klinik Psikiyatri Dergisi*, 4(4), 232-240.
- Henkel, Dieter (2011), “Unemployment and Substance Use: a Review of the Literature (1990-2010)” *Current Drug Abuse Reviews*, 4(1), 4-27.

- Ögel, Kültegin (2012), *Sigara, Alkol, Uyuşturucu ve Diğer Bağımlılıklar*, <http://www.ogelk.net/Dosyadepo/etyoloji.pdf> (21.06.2020 tarihinde erişilmiştir)
- Siqueira, L. M., ve Brook, J. S. (2003). "Tobacco Use as a Predictor of Illicit Drug Use and Drug-related Problems in Colombian Youth" *Journal of Adolescent Health*, 32(1), 50-57.
- Townsend, Loraine, Alan J. Flisher, ve Gary King (2007), "A Systematic Review of the Relationship between High School Dropout and Substance Use" *Clinical Child and Family Psychology Review*, 10(4), 295–317.
- Turhan, Ebru vd. (2011), "Üniversite Öğrencilerinde Madde Kullanımı, Şiddet ve Bazı Psikolojik Özellikler" *Türkiye Halk Sağlığı Dergisi*, 9(1), 33-44.
- Türk Ceza Kanunu, 5237 Sayılı Türk Ceza Kanunu. 26.09.2004.
- Türkcan, Ahmet (1998), "Türkiye'de Madde Kullananların Profili: Hastane Verilerinin İncelenmesi" *Düşünen Adam*, 11(3), 56-64.
- Türkiye Uyuşturucu Raporu*. (2019), Ankara: Emniyet Genel Müdürlüğü Narkotik Suçlarla Mücadele Daire Başkanlığı.
- World Drug Report 2018 (United Nations Publication, Sales No. E.18.XI.9)
- Vermeiren, Robert vd. (2003), "Violence Exposure and Substance Use in Adolescents: Findings From Three Countries" *Pediatrics*, 111(3), 535-540.
- Wang, Ming-Te, ve Jennifer A. Fredricks (2014), "The Reciprocal Links Between School Engagement, Youth Problem Behaviors, and School Dropout During Adolescence" *Child Development*, 85(2), 722-737.
- Wright, Emily M., Abigail A. Fagan, ve Gillian M. Pinchevsky (2013), "The Effects of Exposure to Violence and Victimization Across Life Domains on Adolescent Substance Use" *Child Abuse & Neglect*, 37(11), 899-909.

Wu, Li-Tzy, William E. Schlenger, ve Deborah M. Galvin (2003), "The Relationship Between Employment and Substance use Among Students Aged 12 to 17", *Journal of Adolescent Health*, 32(1), 5-15.

EXTENDED ABSTRACT

Introduction

It is important to work on the problem of substance use and addiction, which is a growing problem all over the world, to understand the problem and to contribute to the search for solutions. Many factors, from family substance use to childhood neglect and abuse, from peer influence to criminogenic environment, has an effect on substance use behavior. In addition to these factors, there are many other issues regarding substance use behavior and the nature of addiction that require research and attention. In this article, some demographic characteristics and substance use habits of addicts are discussed.

Method

The study was conducted with substance addicts treated in faith-based residential rehabilitation programs. As a research method, a mixed method in which qualitative and quantitative research techniques are used together was preferred. Questionnaire, participatory observation, in-depth interview and content analysis techniques were used in the study. The questionnaire study was conducted with substance addicts who can be reached with the snowball sampling method. In-depth interviews were conducted with 23 participants from three associations and a survey study was conducted with 118 people.

Findings (Results)

- ✓ Participants often started using substances at an early age and with light drugs. Many drug users started smoking before they started using drugs.
- ✓ Substance use habits mostly started with curiosity and imitation in the circle of friends. Problematic family relationships have an effect on starting and maintaining substance use. Substance use has negative consequences on family, education and work life. Substance use and addiction problems affect marriage age and family responsibility behavior.
- ✓ Substance use has progressed from mild to heavy drugs, from infrequent to intensive use. Almost all of the participants are long-term and heavy substance users.

- ✓ Most of the participants grew up in nuclear families. 67.2% of the participants define their economic situation as "Medium" level.
- ✓ Substance use affected participants' school attendance. The school dropout rate is over 70%.
- ✓ 70.3% of the interviewees have a profession. Instead of professions acquired through school education, technical and vocational sectors learned through craftsmanship or professions requiring low qualifications come to the fore.
- ✓ Almost all of the participants had problems in business life due to substance use.
- ✓ Peer influence in the development of substance use habits is based on 90%. Findings show that peer influence is one of the most important factors in starting substance use. The circle of friends is effective not only in starting substance use, but also in maintaining substance use behavior, determining the type of substance used, substance use intensity, and attempts to quit substance use.
- ✓ Substance use habits are accompanied by many risky behaviors such as tattooing, cutting off the body, attempting suicide and taking disciplinary punishment.
- ✓ 33% of the sample group has attempted suicide before. The result shows that addicts are at high risk for suicide.
- ✓ Among the reasons for substance use, peer influence was the first (63.6%), mood and emotional state of the individuals (18.7%), and family / relative influence was the third (11.2%).
- ✓ Substance use behavior becomes unmanageable after a certain point and control is lost.
- ✓ A remarkable factor in the development of substance use habits is "fear". In the beginning, fear arising from various reasons ensures that the use is continued at a low level and in a controlled manner.
- ✓ Solidarity among addicts comes to the fore in drug supply. Dependents enter into solidarity that extends beyond monetary relationships.
- ✓ It is seen that there is a transition between drug using and selling in addicts. Theft and drug dealing are the main drug-related crimes.

Conclusion

The findings of this study reveal that substance use behavior starts at an early age, with the influence of friendship groups and other social environment, with mild drugs, mainly smoking. This suggests that we should focus on the easy availability of transitional substances and drugs as well as the disruptions that occur in family and educational institutions.

The drug and crime risks that children and young people face in the neighborhood and around the school point to the inadequacy of social facilities for the use of leisure time as well as the uncontrolled environment. In metropolitan cities, efforts should be made to reintegrate people out of school or to improve their life skills, and low-risk environments for leisure activities should be expanded.

The wide variety of problems experienced in areas such as health, education, work and family related to substance use reveals the importance of focusing on substance use and addiction from a harm reduction perspective.